

ŻURAW

ZARYS HISTORII¹ I WYBRANA IKONOGRAFIA²

Za początek bramy wodnej Żuraw zamykającej Główne Miasto od strony Motławy uznaje się rok 1367. Była to wówczas budowla drewniana. Po kolejnym pożarze w 1442 r. budynek odbudowano (do 1444 r.) jako murowany wg. koncepcji ówczesnego burmistrza Henryka Varratha. Miał trzy kondygnacyjne (o jedną kond. mniej niż obecnie) i dwie potężne baszty osłaniające drewnianą konstrukcję urządzenia dźwigowego od strony wschodniej. Konstrukcja ta prawdopodobnie opierała się na czterech słupach, a następnie tylko na dwóch wspartych na granitowych bazach. Na osi, pomiędzy tymi słupami znajdował się ostrołukowy przejazd bramny. W zwieńczeniu nadwieszona była jedna kondygnacja w konstrukcji szkieletowej, którą po 1454 zamieniono na murowaną.

Od strony ul. Szerokiej brama rozczłonkowana była ostrołukowymi blendami. Nad częścią środkową znajdowała się wysoka nadbudowa z podwójnymi blendami. W przejeździe bramnym, po obu jego stronach) mieściły się furtki prowadzące do działobitni. Przez furtkę w pd. baszcie prowadziły kręcone schodki na wysokość całej budowli. Ze względu na swój obronny charakter początkowo otwory okienne były niewielkich rozmiarów, a od strony Motławy znajdowały się wąskie otwory strzelnicze w kamiennych oprawach.

Na początku XVII w. obiekt stracił swoje funkcje obronne. W 1605 r. przebudowano wnętrze baszt na mieszkania. Poszerzono wówczas strzelnice do rozmiarów okien. Efektem

---

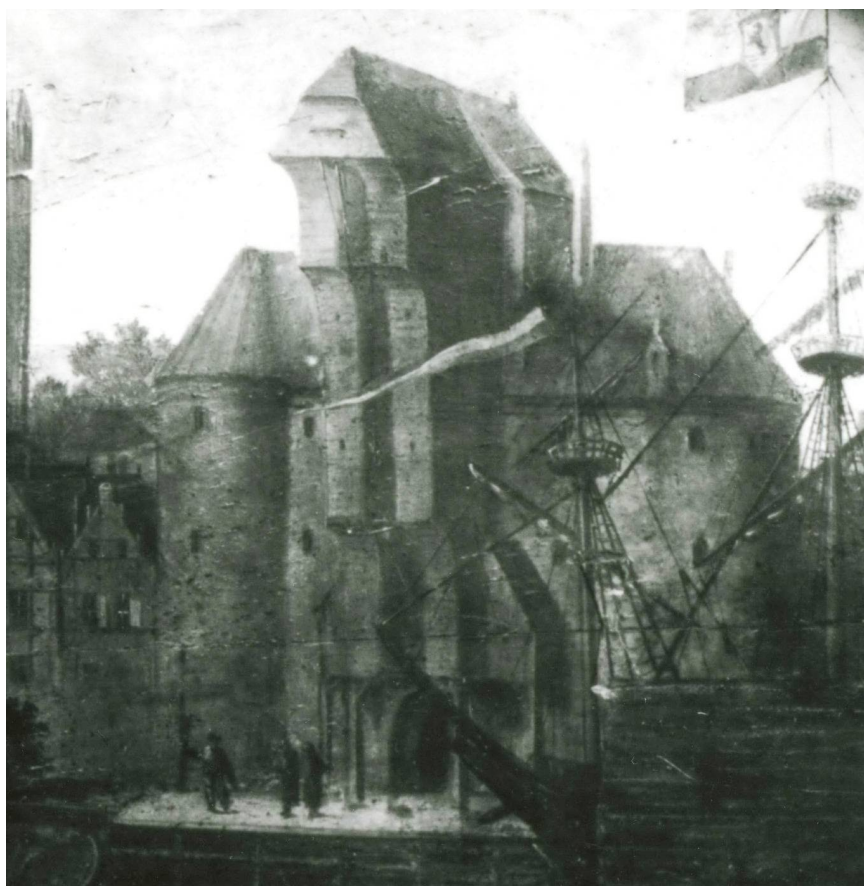
¹ Podstawowa literatura: E. ZBIERSKA, *Żuraw Gdański: siedziba Muzeum Morskiego*, Gdynia 1946; J. STANKIEWICZ, *Żuraw czyli słów kilka o starej gdańskiej bramie wodnej –dźwigu*, „Mówią wieki”, 1958, nr 6, s.42-43; G. SALEMKE, *Das Krantor zu Danzig. Das Logbuch*, 1967, H.3 s.5-6; J. KRAUSOWA, *Żuraw nad Motławą*, „Rejsy” 1948, R. 3, nr 41, s.3; H. KRANNHALS, *535 Jahre Krantorbau in Danzig*, „Unser Danzig”, 1952, Jg. 11, nr 20, s. 8-9; Pr. zb., *Katalog Zabytków Sztuki*, Gdańsk, Główne Miasto, red. B. Roll, I. Strzelecka, Warszawa 2006, s.25-26.

² Przeprowadzono kwerendę ikonograficzną w zbiorach Muzeum Historycznego Miasta Gdańska, Biblioteki Gdańskiej PAN, Instytucie Herdera w Marburgu oraz Bildarchiv Foto Marburg, a także w dostępnych materiałach w Internecie. Do niniejszego opracowania załączono wybrane fotografie. Pozostałe ilustrują podobne ujęcia, fazy przekształceń i czas powstania.

wprowadzenia pieców we wnętrzach były kominy, a zwłaszcza, wysoki komin na stromym dachu baszty pn. Jak wynika z dostępnej ikonografii obok niego znajdowała się też lukarna. Przerobiono partię wyciągową i dodano drugie koło dźwigowi.

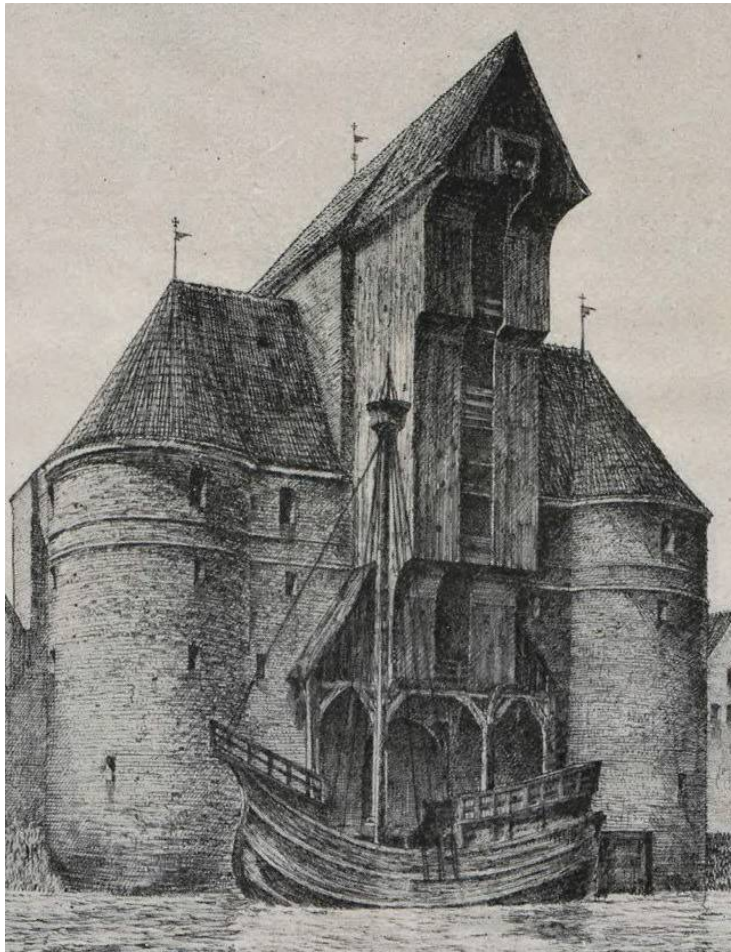
W 2. poł. XIX w. w pomieszczeniach przyziemia zlokalizowane były małe fabryczki i sklepy z wejściami zarówno od strony wsch. jak i zach. Wyższe kondygnacje zamieszkiwała uboga ludność.

W 1945 r. budynek został zniszczony w ok. 40%. W latach 50. XX. powstał projekt odbudowy obiektu autorstwa głównie Stanisława Bobińskiego. Przy wznoszeniu nowych partii murów wykorzystano gotycką cegłę, odtworzono także środkową drewnianą część na podstawie analizy ikonografii z XVII w. Wnętrza przystosowano do pełnienia funkcji muzealnych. W 1963 r. zrekonstruowano mechanizm dźwigowy wg projektu Kazimierza Macura.

1. Najwcześniejszy dostępny wizerunek Żurawia namalowany na zaginionym obrazie Antona Möllera *Panorama Gdańska od strony Motławy* z 1603r.

Widoczne są między innymi takie detale jak podparcie drewnianej środkowej części dźwigowej na czterech słupach oraz naczółek przekrycia dachowego tej części, małe otwory okienne – strzelnicze, komin i lukarna na wsch. części dachu.

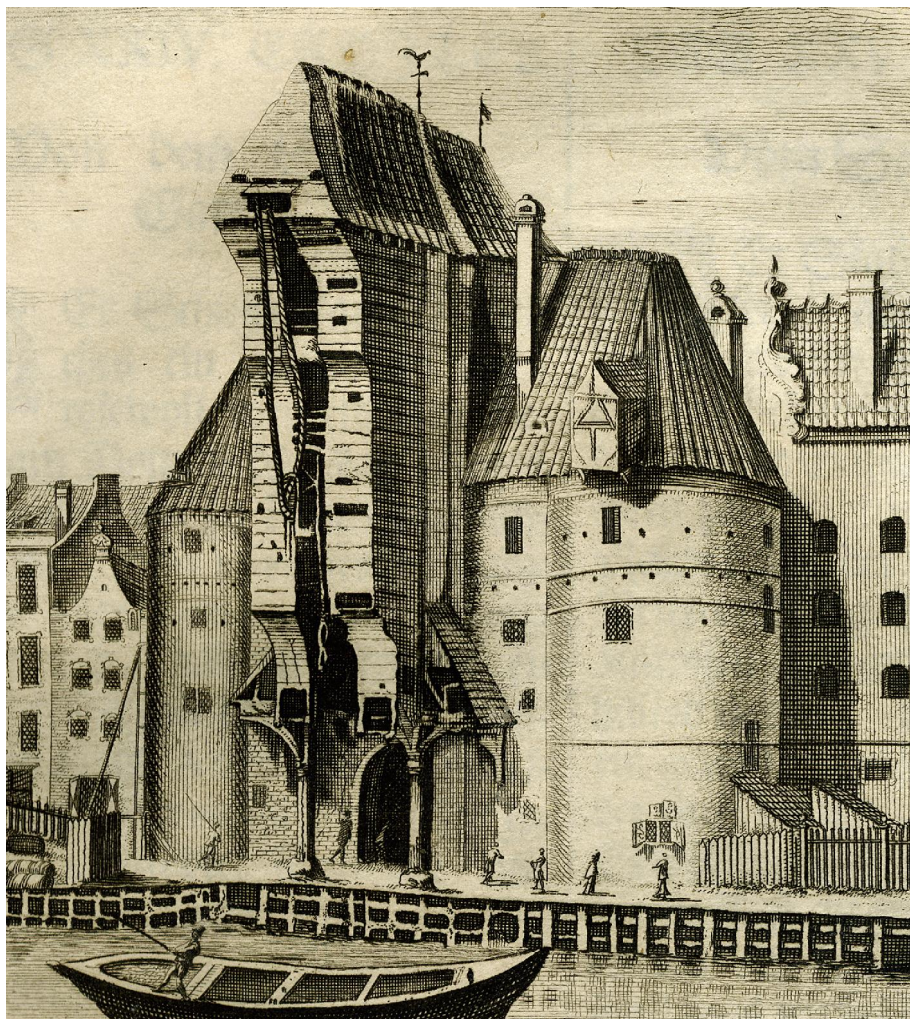

2. Rekonstrukcja stanu średniowiecznego wykonana przez Kloeppla.

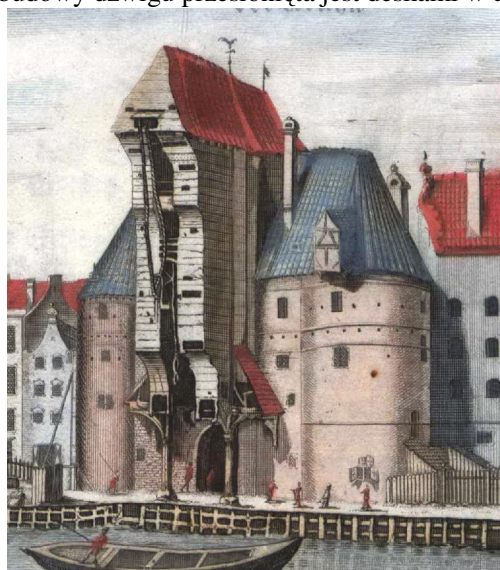
3. Sztych I. Dickamanna, 1617 r. Widoczny wykusz na dachu wschodniej baszty.

4. Grafika P. Willera, 1687 r. (zbiory MHMG).

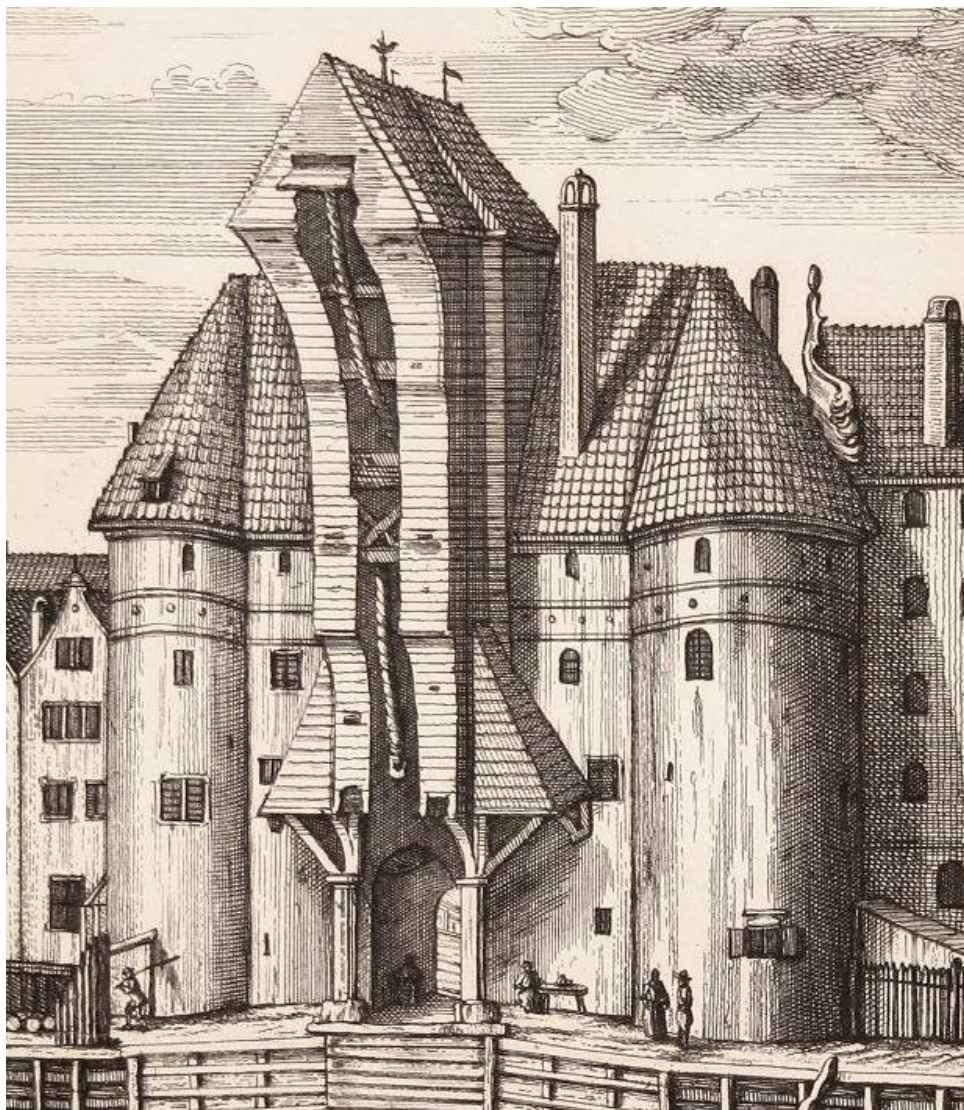
Widoczna lukarna (z dodatkowym urządzeniem dźwigowym?), dwa kominy z dekoracyjnymi zwieńczeniami, małe półokrągłe okienko dachowe w części pn. i prawdopodobnie w pd. dachu. Część środkowa wsparta już tylko na dwóch słupach. Powiększone otwory okienne. Na kalenicy umieszczone metalowe chorągiewki. Na jednej z nich przedstawienie żurawia. Środkowa drewniana część obudowy dźwigu przesłonięta jest deskami w układzie poziomym.

4A. Kolorowana grafika P. Willera (zbiory BGPAN).

Zastanawiający jest fakt jasnego koloru części drewnianej dźwigu oraz zróżnicowanie pokrycia dachu baszt i części centralnej (?)

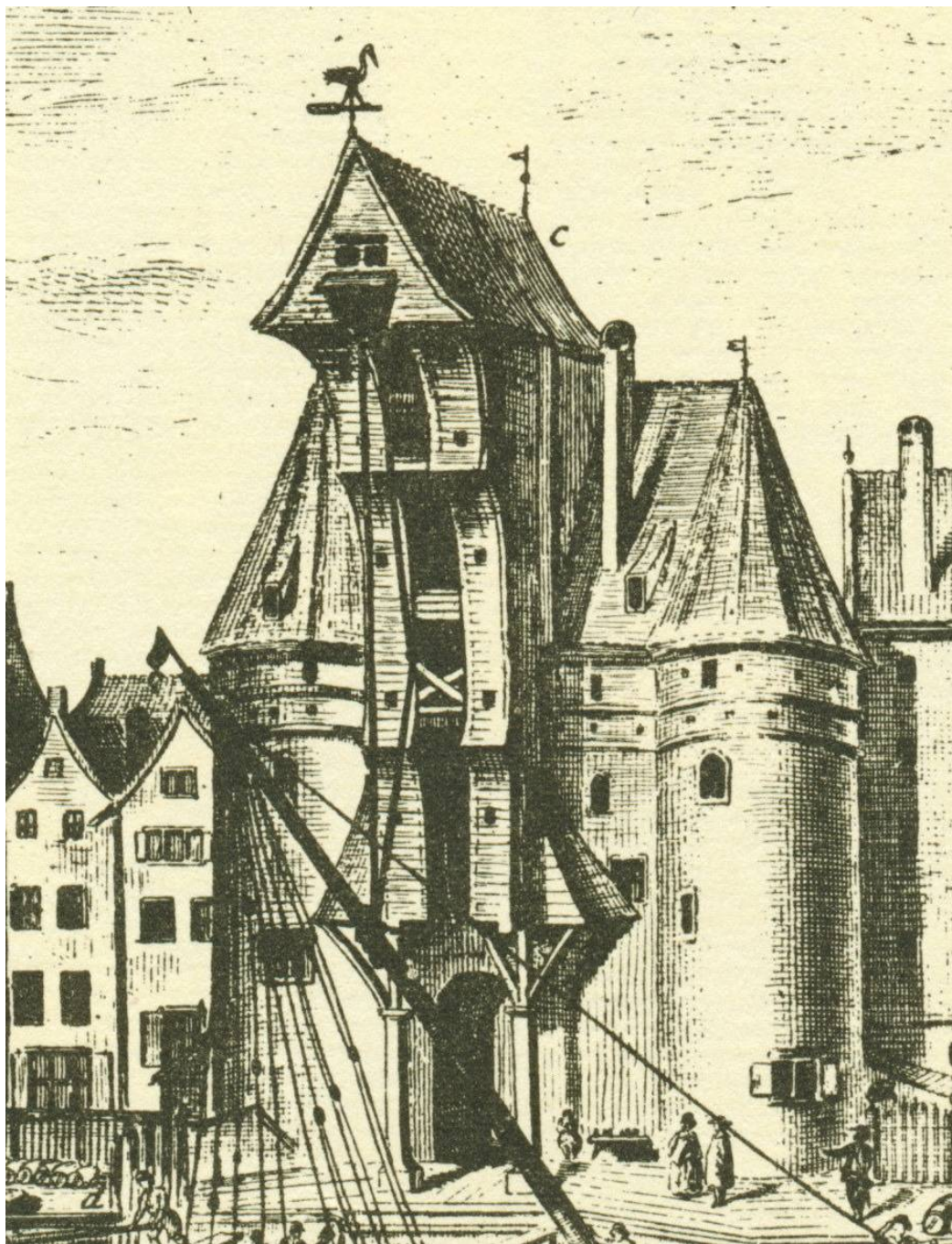

5. Sztych M. Deischa, 1765 r. (zbiory MHMG).

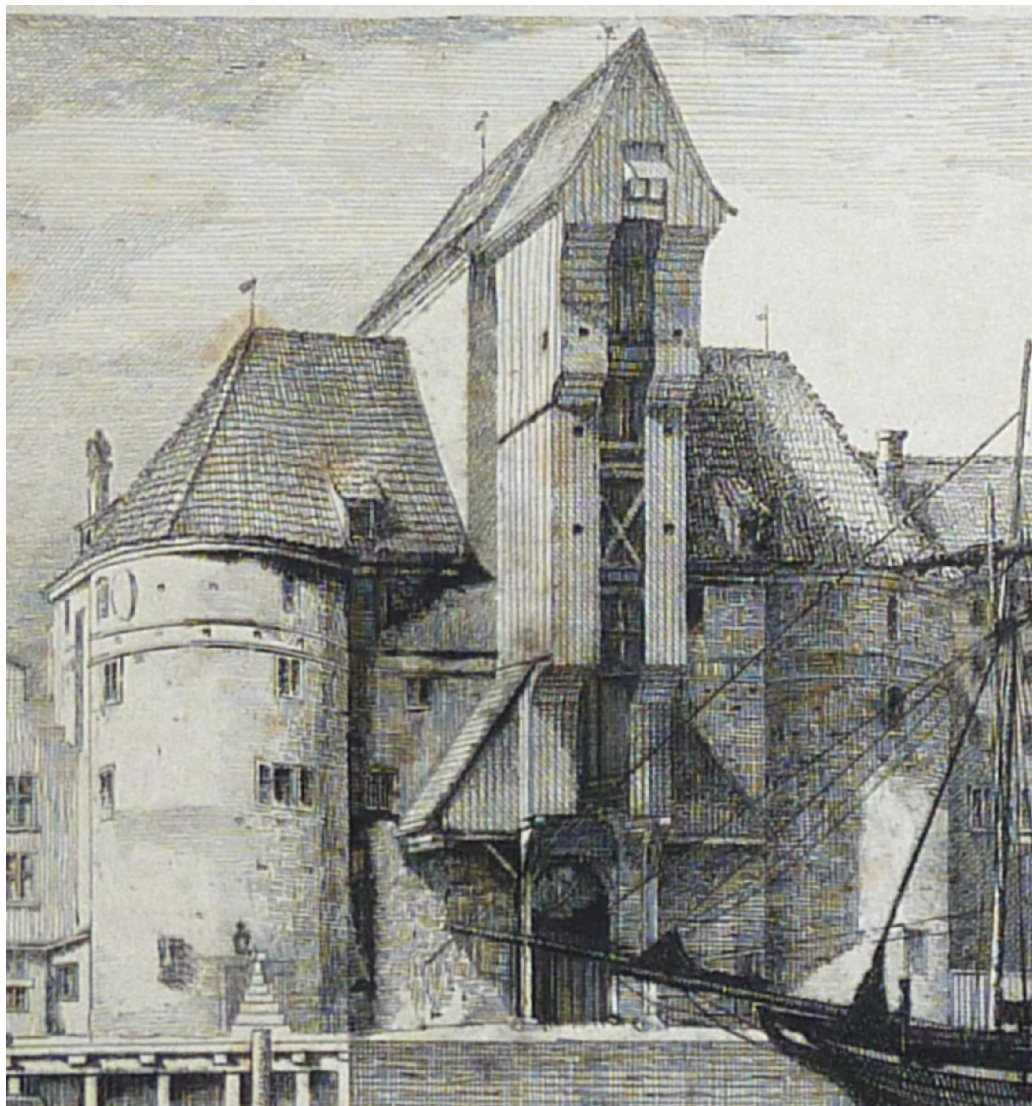
W części pn. dachu nie ma już wykusa z dźwigiem ani naczółka w części centralnej.

6. Szytych J. F. Schustera , 1770 r. (zbiory BGPAN).
Lukarny z prostokątnymi oknami widoczne są w dachu baszty pn. i pd.

7. Sztych J.C. Schulza, *Danzig und Seine Bauwerke*, 1855 r. (zbiory MHMG).

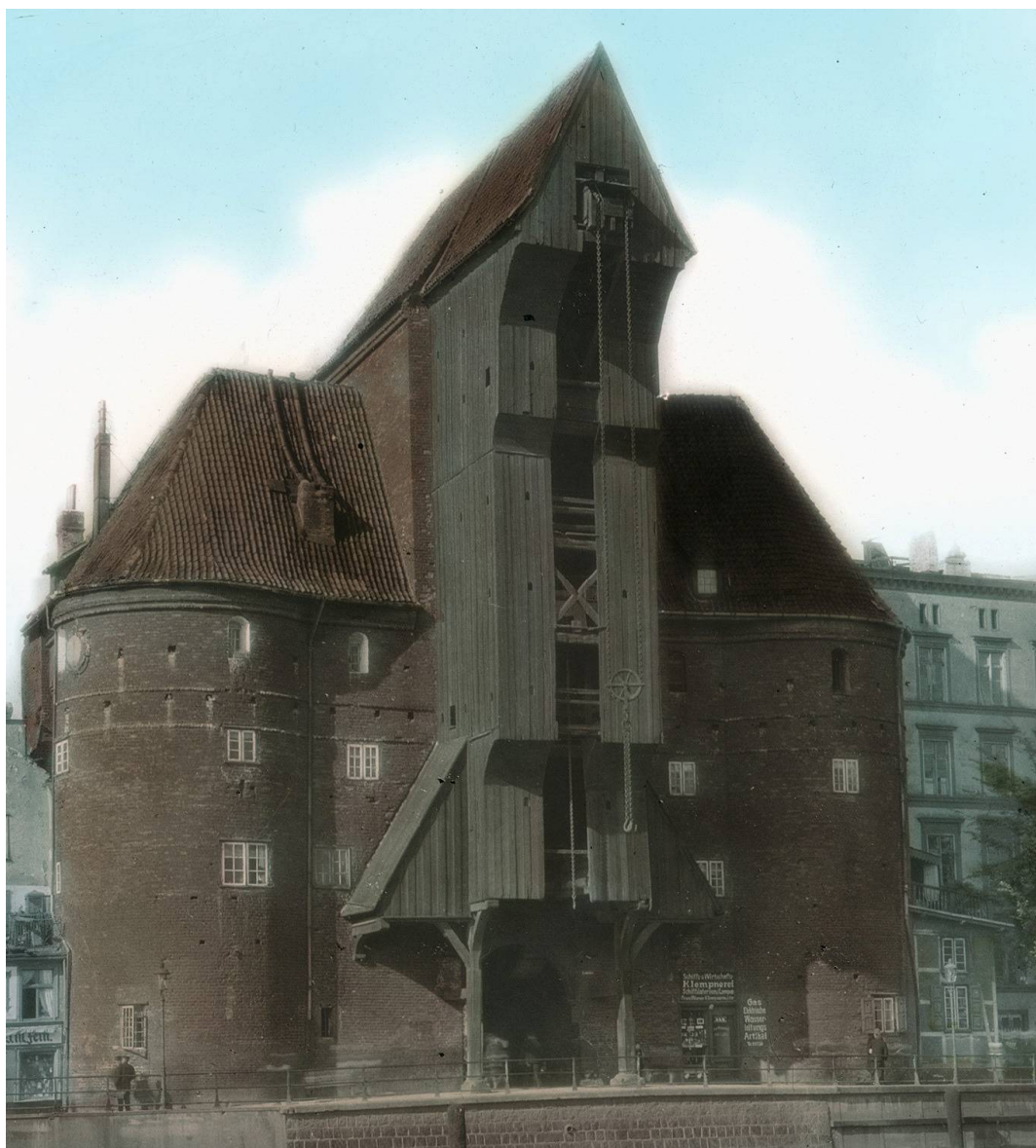
Widoczna jest częściowa wymiana dech z obudowy środkowej części Żurawia. Większość z nich ułożona jest teraz w układzie pionowym.

8. Fot. 1899 r. (zbiory BGPAN).

Lukarna z oknem występuje także od strony pd. dachu. Odeskowanie części centralnej w układzie pionowym.

9. Pocz. XX w.? (zbiory Instytut Herdera Marburg)

10. Fot. pocz. XX w. (zbiory IH Marburg)

11. Fot. 1909 (zbiory IH Marburg)

12. Fot. pocz. XX w. (zbiory MHMG).

Dobrze widoczna jest przybudówka przy północnej baszcie z trasem i drzwiami balkonowymi żurawia. W przyziemiu wyjście i witryna sklepowa z szyldem. Lukarna z oknem w dachu nad basztą pn.

13. Fot. pocz. XX w. (zbiory MHMG).

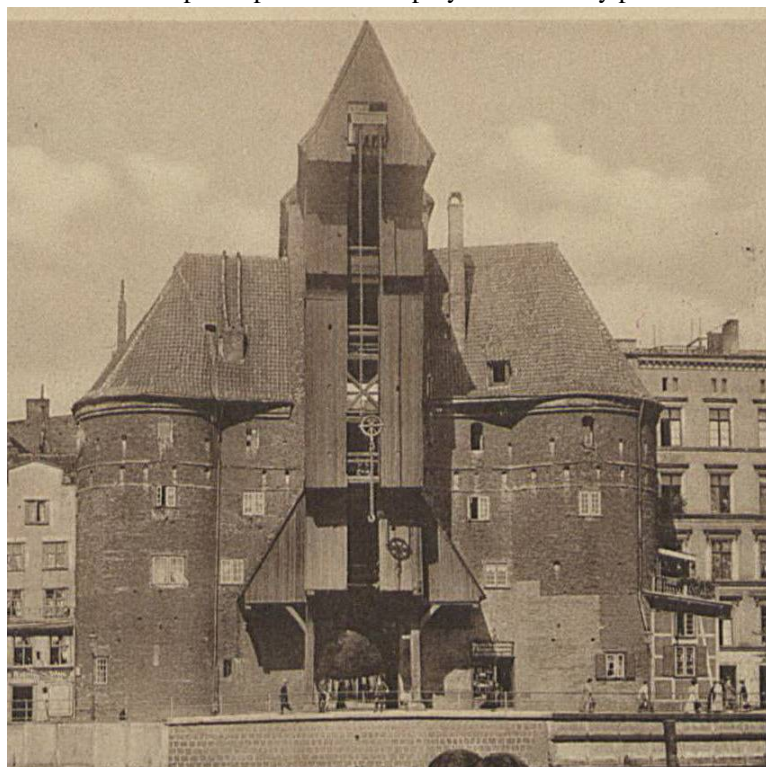

14. Fot. 1910 (zbiory BGPAN).

15. Fot. 1913 (zbiory BGPAN).
Widoczne duże partie przemurowań przyziemia baszty pn.

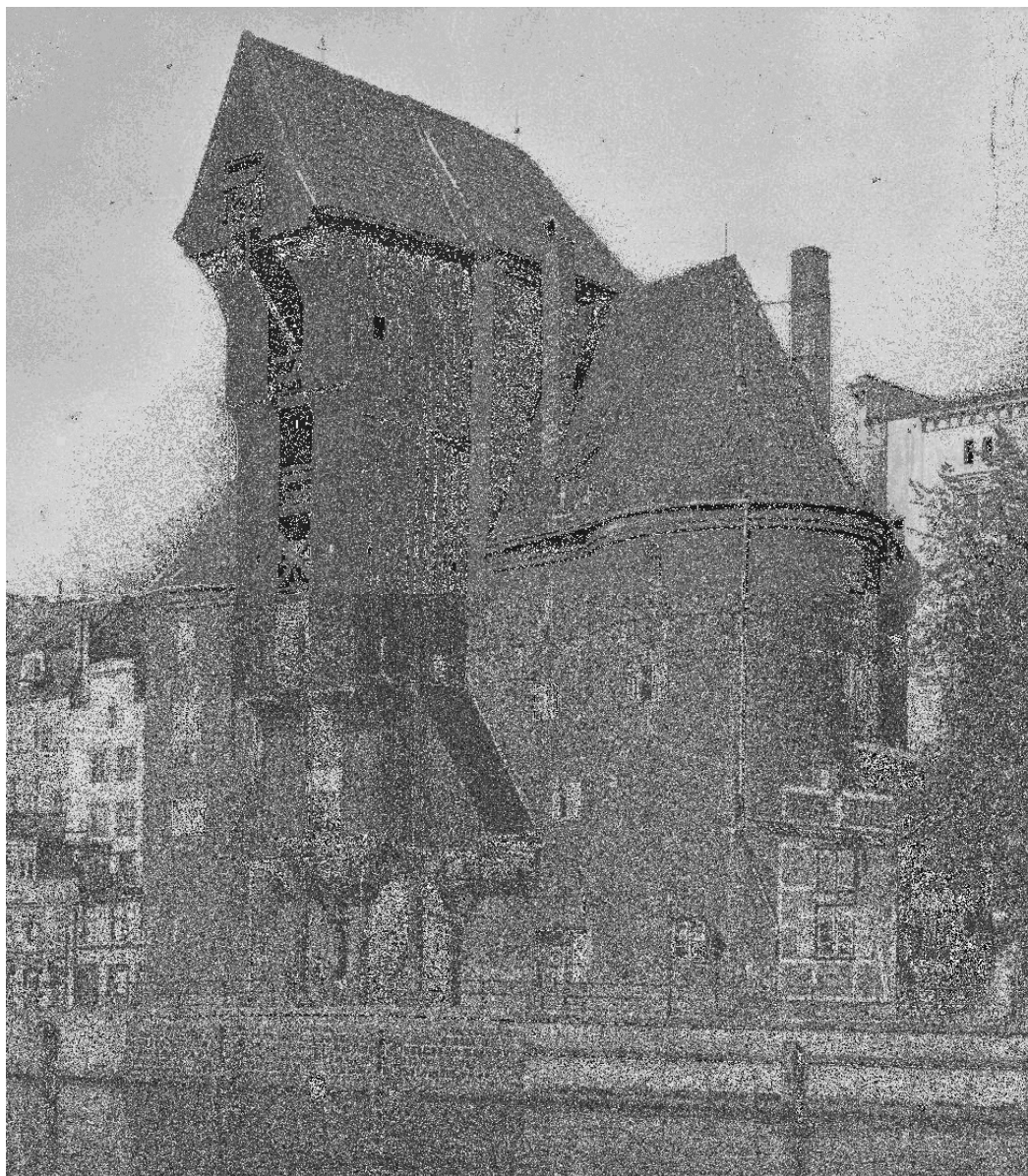

16. Fot. ok.
1913 (zbiory
BGPAN).

17. Fot. prawdopodobnie lata 20/30. XX w. (zbiory Bidarchiv Foto Marburg).

18. Fot. lata 30. XX w. (zbiory MHMG).

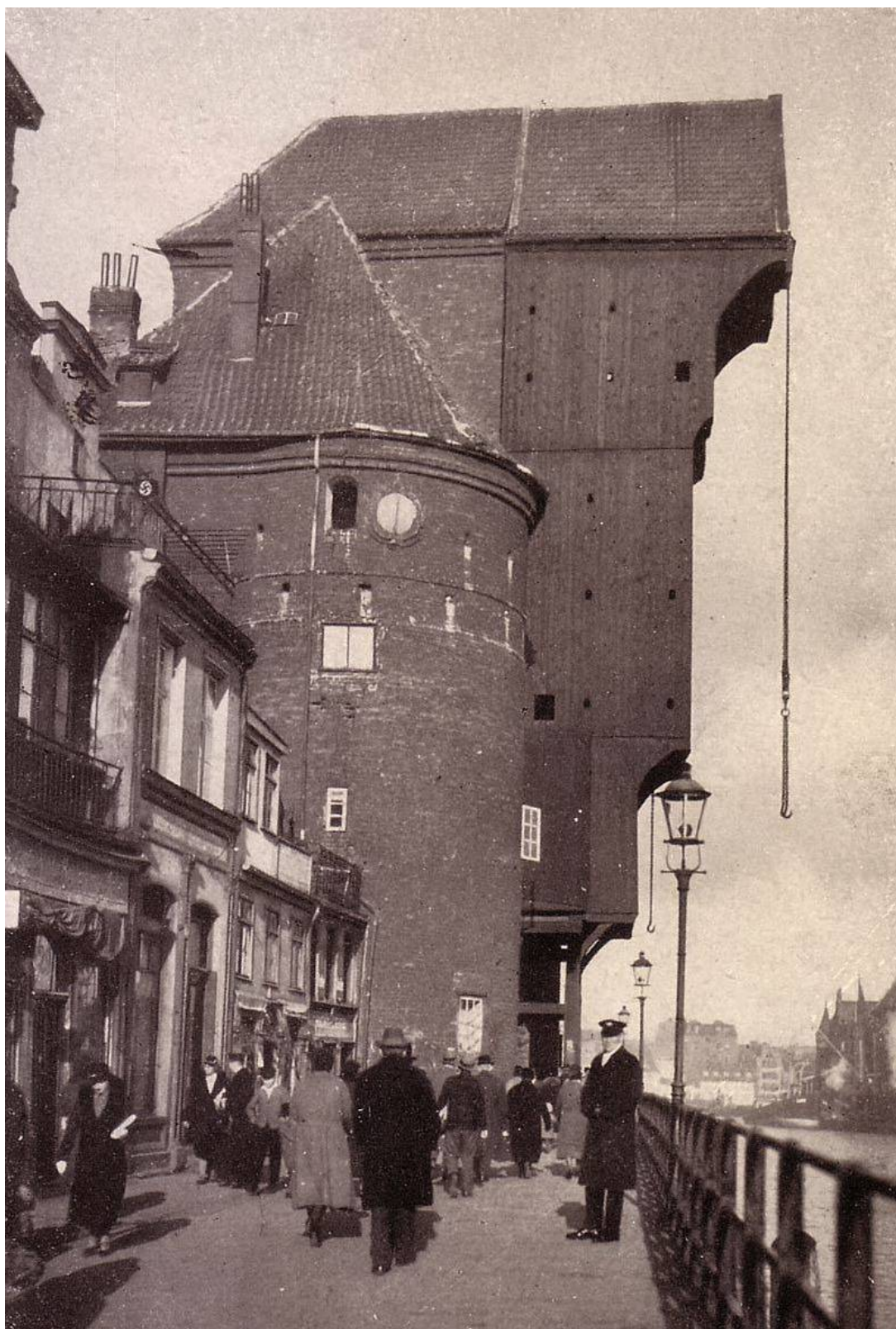

19. Fot. prawdopodobnie lata 30-40. XX w.

20. Ilustracja z książki: *Hansestadt Danzig, Ein Bildwerk, Detail Kranhaus*, Danzig 1942 (zbiory BGPAN).

21. Fot. ok. lata 30-40. XX w.

22. Fot. 1945 (zbiory BGPAN).

23. Fot. 1945 (zbiory BGPAN).

24. Fot. 1962 r. (zbiory BGPAN)

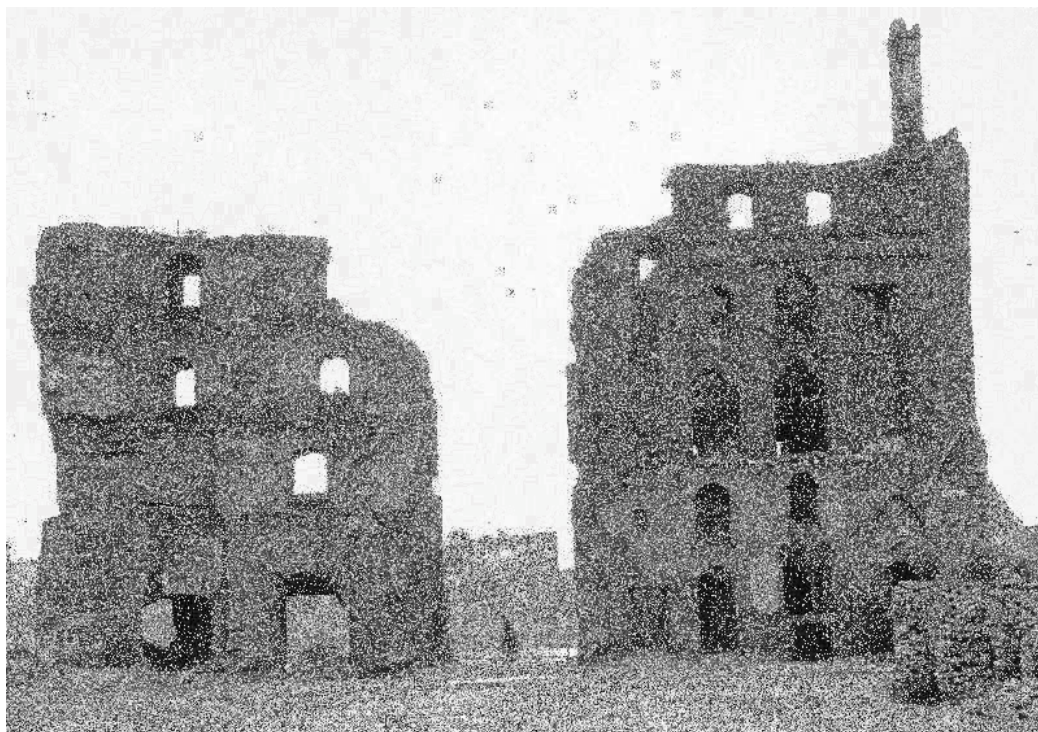
25. Elewacja zachodnia, prawdopodobnie k. XIX w. (zbiory BGPAN).

Nowe otwory okienne zniekształciły gotyckie ostrołukowe blendy. W przyziemiu wprowadzono nowe otwory drzwiowe i witrynę sklepową w części pn.

26. Elewacja zach. 1938 r.(zbiory MHMG).

27. Elewacja zach., 1945 r.